

T. G'AFFOROVA,

E. SHODMONOV

, X. G'ULOMOVA

ONA TILI

Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 1- sinfi uchun darslik

O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi
vazirligi tasdiqlagan

To'qqizinchi nashr

«SHARQ» NASHRIYOT-MATBAA
AKSIYADORLIK KOMPA NIYASI
BOSH TAHRIRIYATI
TOSHKENT — 2013

Mas'ul muharrir: professor **S. Fuzailov**

Taqrizchilar :

Sh. Yo'ldosheva, p.f.n., Nizomiy nomidagi TDPU dotsenti;

N. Ahmedova, RTM boshlang'ich ta'lim bo'limi boshlig'i;

M. Umarova, Toshkent shahar 112- maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi.

Shartli belgilar:

— o'qing

— yozing, ko'chiring

— uyda bajaring

— mashq savol va topshiriqlari

— dars tugadi

Davlat budjet mablag'lari hisobidan chop etildi. Bepul.

Ona tili

Ona tilim, jon tilim,
Sen o'zingsan jon-dilim.
Yuragimning to'rida
Sayrab turgan bulbulim.

Sen borsan — men
tirikman,
Suyumliman, suyakman.
Men sen bilan ardoqli,
Men sen bilan
buyukman.

Muhammad Yusuf

TOVUSHLAR VA HARFLAR

Tovush va harf

1- mashq. Rasmda kimlar tasvirlangan?

● Soʻzlarni toʻgʻri oʻqing. Tovushlar sonini aniqlang.

Aka — uka, ota — ona — opa,
bola — xola, buva — buvi.

● Qaysi tovush soʻz maʼnosini oʻzgartirayotganini ayting.

Tovushlarni talaffuz qilamiz va eshitamiz. Oʻzbek tilida 30 ta tovush bor.

2- mashq. O‘qing. So‘zlarning bitta tovushini tushirib, yangi so‘z hosil qiling.

Anhor —

--	--	--	--

, bahor —

--	--	--	--	--

,
hunar —

--	--	--	--	--

, dona —

--	--	--	--

,

--	--	--	--

.

So‘zlarning ma’nosini o‘zgartirayotgan tovushni ayting. So‘zlarni juftlab yozing.

3- mashq. Rasmdagi bolalarga ism qo‘ying.

Savollarga javob yozing:

1. Kimlar qorbo‘ron o‘ynayapti?
2. Bolalar yana qanday o‘yinlar o‘ynayaptilar?

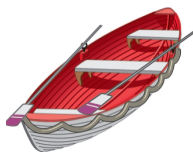
Tovushlar harflar bilan ifodalanadi.
Harflarni yozamiz, ko'ramiz va o'qiy-
miz. O'zbek yozuvida 29 ta harf bor.

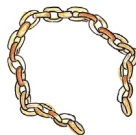
4- mashq. Rasmdagi hayvon va narsalar nomini ayting va yozing.

--	--	--	--

--	--	--	--

--	--	--	--

--	--	--	--

● So'zlardagi tovush va harflar sonini ayting. Qaysi tovushlar so'z ma'nosini o'zgartiryapti?

5- mashq. So'zlarning bitta tovushini o'zgartirib, yangi so'z hosil qiling va daftaringizga yozing.

Qovun — sovun, ikki — _____,
mart — _____, so'qmoq — _____,
savlat — _____.

Foydalanish uchun harflar: d, u, t.

● Qaysi tovushlar so'zlarning ma'nosini o'zgartiryapti?

6- mashq. Qovun nomlarini aniqlang.

Qovunlar

Ananas qasir-qusur,
Pichoqqa ilinmaydi.
Oqurug' — mayiz, holva,
Po'chog'i bilinmaydi.
Bo'rikalla, asati,
Ko'kturnasin aytmayman.
Ming til bilan so'zlab ham
Maqtoviga yetmayman.

Tolib Yo'ldosh

Qovun nomlarini yozing. Tovush va harflar sonini ayting.

7- mashq. Katakchalardagi harflardan foydalanib oltita so'z tuzing va yozing.

→		
o	t	a
n	o	n
a	k	a
→		

Tuzgan so'zlaringiz bir-biridan nima-siga ko'ra farq qilyapti?

Savollarga ogʻzaki javob bering:

1. Oʻzbek tilida nechta tovush bor?
2. Tovushlar yozuvda nimalar bilan ifodalanadi?
3. Oʻzbek tilida nechta harf bor?
4. Nimani talaffuz qilamiz va eshitamiz?
5. Nimani yozamiz, koʻramiz, oʻqiymiz?

Unli tovushlar va harflar

8- mashq. Sheʼr qaysi shahar haqida ekanini toping.

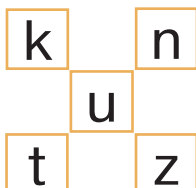
Poytaxt shahar, bosh shahar,
Qadim tuproq, Shosh shahar...
Sen tinchlik qoʻngʻirogʻi,
Sen ozodlik kuyisan.
Sen mehrning oʻchogʻi,
Sen oftobning uyisan.

Muhammad Yusuf

● Sheʼrning dastlabki ikki qatorini koʻchiring. Unlilar tagiga chizing.

9- mashq. Katakchalardagi harflardan foydalanib soʻzlar tuzing.

10- mashq. Oʻqing. Unlilarni toping.

Qishda dalalarni, bogʻlarni oppoq qor qoplaydi. Bahorda qorlar eriydi. Qorning suvlari yerning tashnaligini qondiradi. Hosilning moʻl boʻlishiga yordam beradi.

Uchinchi va toʻrtinchi gapni koʻchiring. Tekshiring. Unlilar tagiga chizing.

11- mashq. Soʻzlarning birinchi boʻgʻinidagi **a** tovushini talaffuz qiling.

Baho, bahor, davlat, jahon, javon, hammom, havo, Shavkat.

Koʻchiring. Tekshiring. Soʻzning qaysi oʻrnida xato qilish mumkinligini ayting.

12- mashq. Nuqtalar o'rniga **a** yoki **o** unlisini qo'yib o'qing.

q	.	v	o	q
---	---	---	---	---

q	.	r	m	o	q
---	---	---	---	---	---

 So'zlardagi birinchi undoshni almash- tirib, yangi so'zlar tuzing va yozing.

13- mashq. Nuqtalar o'rniga **a** yoki **o** unlisini qo'yib o'qing va yozing.

Xondayliq qishlog'i tog'lar bilan o'r- l- gan. Uning h.vosi mus.ffo, sh.moli yoqimtoy. Men tog'larni t.m.sha qilish- ni yoqtiraman.

Sobit G'afurovdan

 a va **o** unlilarining tagiga chizing.

14- mashq. Tez aytishni bir nafas bilan necha marta ayta olasiz?

1. Chumchuq chug'urchiqni cho'qimasa, Chug'urchiq chumchuqni cho'qimaydi.
2. Tursunda to'rtta to'r qop bor.

● Ko'chiring, **u** unlisi **i** tarzida aytiladigan so'zlarning tagiga chizing.

● Ularning qaysi bo'g'inida xato qilish mumkin?

a, e, i, o, u, o' — unli tovushlarni ifodalovchi harflar.

15- mashq. So'zlarning oxirgi bo'g'inida **u** unlisini talaffuz qiling.

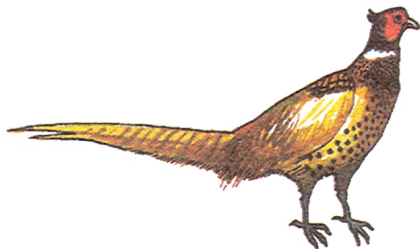
chumchuq

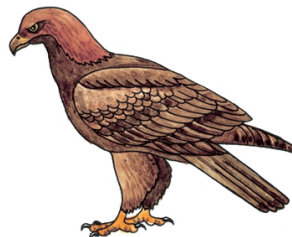
boyqush

bulbul

qirg'ovul

burgut

● Ko'chiring, **u** unlisining tagiga chizing.

16- mashq. O‘qing. Nuqtalar o‘rniga mos unlini qo‘yib, she’rni ko‘chiring.

Chumchuq

Bir chumch.q don-dun izlab,
Sov.qda qopti m.zlab.
Olib darrov qo‘limga,
Kuf-kufladim shu zumda.
Berdim unga ushoq non,
Shu kun bo‘ldi u mehmon...

Qutbi Nosirova

17- mashq. i va u unlisining talaffuziga e’tibor bering.

Toychoq

Toychoq‘im uchqur, ziyrak,
To‘rt oyog‘i g‘ildirak.
Sindirmasang bas, unga
Na o‘t-u, na suv kerak.

Anvar Obidjon

● Ko‘chiring. i va u unlilarining tagiga chizing. Ziyrak so‘zining ma’nosini ayting.

18- mashq.

Tushirib qoldirilgan unilarni qo'yib, so'zlarni ko'chiring.

kuch . k

mush . k

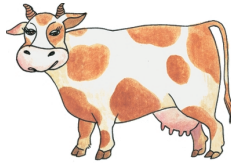
echk .

qo'z . choq

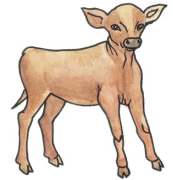
xo't . k

s . gir

t . ychoq

b . zoq

Yozgan so'zlaringizni lug'atdan tekshiring.

19- mashq.

Hayvonlarning nomini ayting. Har bir so'zda nechta to-vush bor?

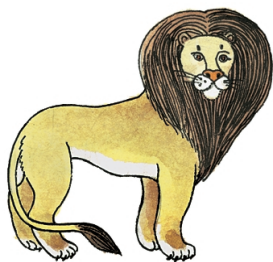
--	--	--	--	--	--	--

--	--	--	--	--	--

--	--	--	--	--

--	--	--

--	--	--	--	--

--	--	--	--

● Hayvonlar nomini yozing. Unlilar tagiga chizing.

20- mashq. Harflarni yozma shaklda yozing.

Aa	Oo	O'o'	Uu	li	Ee
----	----	------	----	----	----

21- mashq. Unli tovushlarni ayting.

1. Bilim — davlatdan qimmat.
2. Olim bo'lsang, olam seniki.

● Ko'chiring. Unlilar tagiga chizing. Maqollarda qaysi unli ishtirok etmagan?

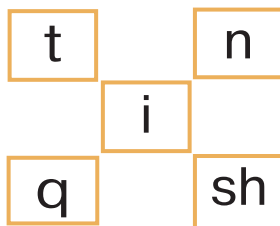
● **Davlat** so'zi yana qanday ma'no bildiradi?

Savollarga ogʻzaki javob bering:

1. Unli tovushlar qanday aytiladi?
2. Tilimizda nechta unli tovush borligini ayting. Unli tovushni ifodalovchi harflar nechta?

22- mashq. Katakchalardan foydalanib soʻzlar tuzing va yozing.

Undosh tovushlar va harflar

23- mashq. Koʻchiring. Undoshlar tagiga chizing.

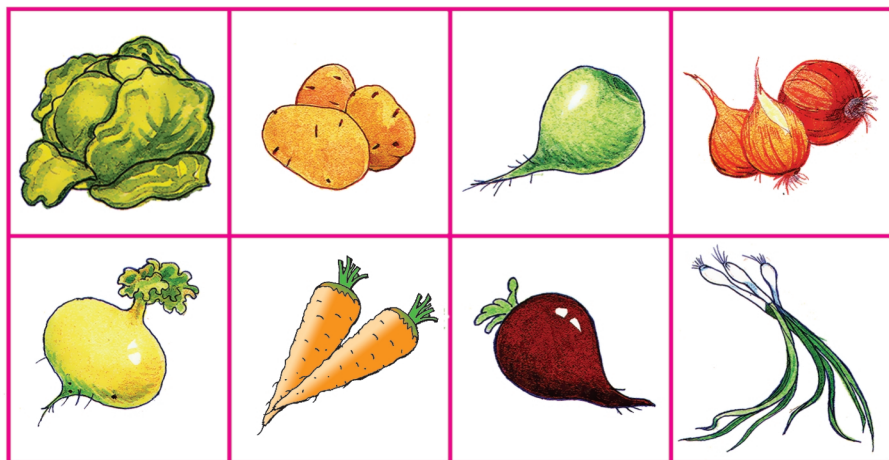
Yongʻoq

Kuz kelganda pishaman,
Qoqsang, tap-tap tushaman.
Yogʻli qilib noningni,
Tozalayman qoningni.

Ibrohim Donish

24- mashq. Rasmdagi sabzavotlar nomini ayting va yozing.

Yozganlaringizni lugʻatdan tekshiring. Undoshlarning tagiga chizing.

25- mashq. Topishmoqni oʻqing, javobini toping.

Oʻzi ekin, gul taqar,
Pishgach, yesang, xoʻp yoqar.
Kun doim unga boqar,
U doim kunga boqar.

Koʻchiring, harf birikmalarining tagiga chizing.

26- mashq. Ajratib ko'rsatilgan harflarni yozma shaklda yozing.

Bb, Dd, Ff, Gg, Hh, Jj, Kk, Ll, Mm,
Nn, Pp, Qq, Rr, Ss, Tt, Vv, Xx, Yy, Zz,
G'g', Sh sh, Ch ch, Ng ng.

■ Bu harflar qanday tovushlarni ifodalaydi?

27- mashq. Matnda nimalar haqida so'z boradi?

Zar, Zamin va Zargar

Zar bilan Zamin tortishib qoldi.

— Men zo'rman, — dedi Zar.

— Qaydam, — dedi Zamin.

— Meni kishilar juda ehtiyotlashadi, — dedi Zar.

— Kel, yaxshisi Zargar bobodan so'raymiz, — dedi Zamin...

■ Zargar ularning qaysi birini zo'r dedi? Nima uchun?

■ Javobingizni yozing, undoshlarning tagiga chizing.

● **Zamin** soʻzini qaysi soʻz bilan almash-tirish mumkin?

Oʻzbek tilida 24 ta undosh tovush
va 23 ta undosh harf bor.

28- mashq. Oʻqing.

Ruxsat soʻrash odobi

Darsda oʻqituvchingizdan biror narsani soʻrashni istasangiz, qoʻlingizni koʻtaring. Oʻqituvchi ruxsat bersa, oʻrningizdan tu-ring va savolingizni ayting.

● Koʻchiring. Undoshlarning tagiga chizing.

29- mashq. Soʻzlarni toʻgʻri talaffuz qiling.

Xiva, hovli, Buxoro, mehmon, Jizzax, hammom, Xorazm, mehribon.

● Koʻchiring. **x** va **h** harflarining tagiga chizing. Soʻzlarning yozilishini yodingiz-da tuting.

30- mashq. Xat yozishni o'rganing.
x va h harfli so'zlarning yozilishini
yodingizda tuting.

Assalomu alaykum, Xolida xola! Tuza-
lib qoldingizmi? Xat orqali sog'lig'ingizni
ma'lum qiling.

Onam sizga salom yo'llayaptilar.

Xayr. Jiyaningiz Hakima.

2013- yilning 3- fevrali.

● Namunaga qarab yaqin kishingizga
xat yozing.

31- mashq. Nuqtalar o'rniga x yoki
h harfidan mosini qo'yib yozing.

Ya.malak, .ona, .ola, ta.ta, .irmon,
mi., .olva, ba.o, ja.on, .avo.

● Yozgan so'zlaringizni lug'atdan tekshi-
ring.

32- mashq. «Ona tabiat» mavzusida
og'zaki hikoya tuzing. Hikoyangizda j
tovushli so'zlardan foydalaning.

Savollarga javob yozing:

1. Rasmda qaysi hayvonlar tasvirlangan?
2. Ular jilg'a yoqasiga nima uchun kelishdi?

■ Tuzgan hikoyangizdagi hayvonlar nomini o'qing. **j** harfi qaysi tovushni ifodalayapti?

33- mashq. So'zlarni o'qing. **j** harfining o'qilishiga e'tibor qarating.

Jamol, jur'at, jiyda, ajdar, ijizat, ijro, jibljibon.

■ Ko'chiring. **j** harfining tagiga chizing.

34- mashq. Bolalarga **j** tovushi qatnashgan ism qo‘ying. Savollarga javob yozing.

1. Kimlar jurnal o‘qi-yapti?
2. Jurnalda nima tasvir-langani?

● Jurnal, jirafa so‘zlarida **j** harfi qanday o‘qiladi?

35- mashq. She‘r nima haqida ekanini ayting.

— Shamol, qayga chop-yapsan,
Seni quvlarmi birov?
— Axir, qancha ishim bor,
Bo‘lmas bormasam darrov.

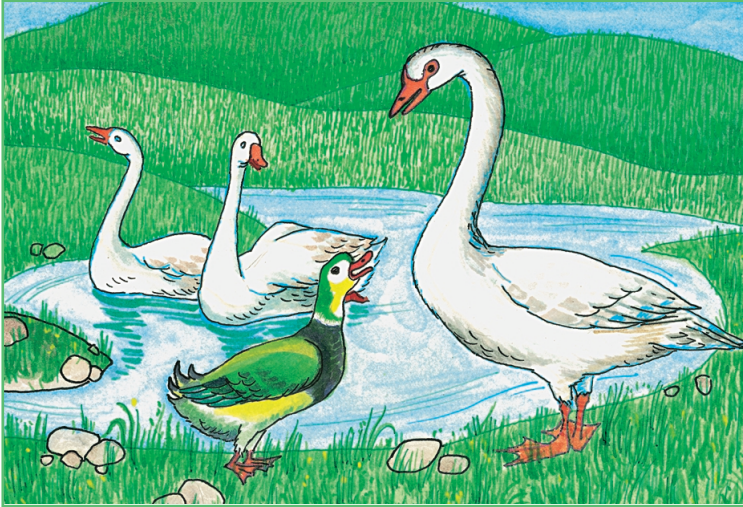
Rauf Tolib

- She‘rni yoddan yozing.
- Harflar birikmasining tagiga chizing.

36- mashq. Ajratib ko'rsatilgan so'zlarni ko'chiring.

Til topishdi

Uchrashdilar

G'oz va O'rdak.

— **Isming** nima?

— Menikimi?

G'oq-g'oq-g'oq.

Seniki-chi?

— G'o-g'o-g'o.

Bir zumda til

Topishdi.

O'ynagani

Chopishdi.

Qambar Ota

■ Harflar birikmasining tagiga chizing. Ular qaysi tovushlarni ifodalayapti?

37- mashq. O‘qing. Ko‘chiring.

Shahrisabz

O‘quvchilar Shahrisabzga bordilar. Shaharning chiroyli, tarixiy joylarini tomosha qildilar. Ular sayohatdan xursand bo‘lib qaytdilar.

■ Harflar birikmasining tagiga chizing.

38- mashq. Sizningcha, oldin nima bo‘lgan?

Ona qarg‘a

...Ona qarg‘a nobud bo‘lgan bolasi oldiga asta qo‘ndi. Boshini egganicha uzoq turdi. Keyin o‘zi ham yiqildi. U qaytib turmadi.

Durbek Mahmudovdan

■ Ko‘chiring. Aytilishi yozilishidan farq qilgan undoshlarning tagiga chizing.

39- mashq. Bo'sh kataklarga **q** yoki **g'** harflaridan mosini qo'yib o'qing. **q** va **g'** harflarining o'qilishiga diqqat qiling.

q	a	y	m	o			q	i	sh	l	o			t	o	
p	i	sh	l	o			q	u	l	o				d	o	

■ Tuzgan so'zlaringizni yozing. **q** va **g'** harflarining tagiga chizing.

40- mashq. Ko'chiring. Harflar bi-rikmasining tagiga chizing.

Chotqol, Chirchiq, cho'mich, shamol, boshq, singil, bodring, tong.

■ Shu so'zlarni qatnashtirib gaplar tu-zing va yozing.

41- mashq. Topishmoqlarning javobini ayting.

1. Yer ostida oltin qoziq.

2. Qoziq ustida qor turmas.

3. Qo'lsiz, oyoqsiz eshik ochar.

sh		m	o	l
----	--	---	---	---

t	u	x		m
---	---	---	--	---

s	a		z	i
---	---	--	---	---

Bo'sh katakchalarga mos harflarni qo'ying. Harflar birikmasi qatnashgan topishmoqni javobi bilan yozing.

42- mashq. Ifodali o'qing. Harflar birikmasi qatnashgan so'zlarni ko'chiring.

Top, o'rtoq!

Shu tik turgan joyingda
Shimol-u sharq, g'arb qayoq?
Top, o'rtoq!

Oymi, quyosh yo yulduz
Qaysi biri yaltiroq?

Top, o'rtoq!

Obid Rasul

Savollarga og'zaki javob bering:

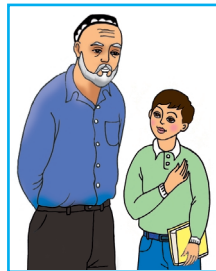
1. O'zbek tilida nechta undosh tovush bor?
2. O'zbek alifbosida undosh tovushlarni ifodalagan nechta harf bor?

43- mashq. Nuqtalar o'rniga tegishli undoshni qo'yib o'qing.

Yaxshi bola

Sevgan do'sti — **kito.-ofto.**,
Qoidasi axloq-**odo.**,
Maqtanishning hech o'zi yo'q,
Gaplarida «sen» so'zi yo'q.

Obid Rasul

■ Ko'chiring. Ajratilgan so'zlarning talaffuzi va yozilishidagi farqni ayting.

tug — tuk
yod — yot

qarz — qars
tub — tup

🟡 Ko'chiring. So'zlarning ma'nosini o'zgartirayotgan harfning tagiga chizing.

● Berilgan harflar qaysi tovushni ifodalaydi? Ular soʻzda qaysi tovush kabi aytilishi mumkin? Boʻsh kataklarga shu tovushni ifodalovchi harfni yozing.

45- mashq. Katakchalarga **b** va **d** undoshlaridan mosini qo'yib ko'chiring.

choysha ☐
hiso ☐
rubo ☐

☐ → **i**

Umi ☐ ☐

Ozo ☐ ☐

Xurshi ☐ ☐

a

Soʻz oxiridagi unli harfni tushirib oʻqing. Oxirgi tovush qanday talaffuz qilinyapti?

46- mashq. Soʻzlarning aytilishi va yozilishini taqqoslang. Qaysi tovushlarning aytilishi bilan yozilishida farq bor?

1. Kitob, oftob, savob, javob, janub.
2. Ozod, obod, avlod, ajdod.

Koʻchiring. **b** va **d** harflarining tagiga chizing.

2- qatordagi **d** harfi talaffuzda qaysi tovush kabi aytilyapti?

47- mashq. Nuqtalar oʻrniga **b – p**, **d – t**, **g – k**, **z – s** undoshlaridan mosini qoʻyib, soʻzlarni yozing.

Davla., ozo., tu., tarvu., hiso., rubo., bar., Zayna., kopto., Abbo., talaffu..

48- mashq. Nuqtalar o'rniga zarur harflarni qo'yib ko'chiring.

Tanishaylik, men kito.,
Asl bilimlarga kon.
Boylik beray behiso.,
Bo'lsang agar qadrdon.

Qudrat Hikmat

She'ring birinchi misrasidagi undoshlarning tagiga chizing.

49- mashq. O'qing. Topishmoqning javobini toping.

Dur shodalar uzilgandek
Ko'kdan tushar **patirlab**.
Yer yuzida turar andak
Suv bo'lguncha **yaltirab**.

D		
---	--	--

Ziyod Komilov

Ko'chiring. Ajratilgan so'zlardagi aytilishi yozilishiga mos kelmagan undoshlarning tagiga chizing.

Tutuq (') belgisi

50-mashq. Tutuq belgili soʻzlarning aytilishi va yozilishiga diqqat qiling.

1. Rahmat olgan omondir,
La'nat olgan yomondir.
2. Va'daga vafo — mardning ishi.

Ko'chiring. Maqollarning ma'nosini tushuntiring.

51-mashq. Soʻzlarni tutuq belgisiga rioya qilib o'qing.

da'vo — davo	she'r — sher
sur'at — surat	ta'na — tana

Ko'chiring. Soʻzlarning yozilishini yodda tuting.

52-mashq. Soʻzlarni tutuq belgisiga rioya qilib o'qing.

Tal'at, va'da, jur'at, san'at, Ma'mura, A'zam, she'r, sa'va.

🟡 Ko‘chiring. So‘zlarning yozilishini yodda tuting.

 53- mashq. Tez va ko‘p aytishga tayyorlaning.

Sa‘va saharda sadada sayradi.
Tal‘at tandir tagidan tanga topdi.

🟡 **Sa‘va — sava, Tal‘at — talat** so‘zlari-ning aytilishi va ma‘nosidagi farqlarni ayting.

 54- mashq. She‘r nima haqida?

Ayoz dedi: — Sha‘nimga she‘r
Yozmasang ham rahmat senga.
Qizdiraman oyoq-qo‘ling
Birpas o‘ynab bersang menga.

Abdurahmon Akbar

🟡 **She‘r** va **sher** so‘zlarini qatnashtirib ikkita gap tuzing.

 55- mashq. Tutuq belgili o‘nta ism yozing. Ismlarning aytilishi va ma‘nosini izohlang.

Alifbo

56- mashq. Esda tuting.

Alifbe va alifbo

Siz «Alifbe» kitobini o'qidingiz. U orqali tovush va harflarni bilib oldingiz.

Alifbomizda 29 ta harf bor. Ulardan 3 tasi harflar birikmasi. 1 ta tutuq belgisi bor.

ALIFBO

Aa	Bb	Dd	Ee	Ff	Gg
Hh	Ii	Jj	Kk	Ll	Mm
Nn	Oo	Pp	Qq	Rr	Ss
Tt	Uu	Vv	Xx	Yy	Zz
O'o'	G'g'	Sh sh	Ch ch	Ng ng	
(') tutuq belgisi					

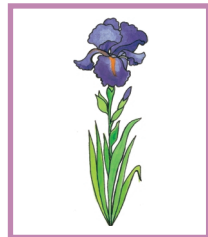
Alifboda harflar tartib bilan joylashadi.

 Alifboni yod oling.

57- mashq. Nuqtalar o‘rniga zarur harflarni qo‘yib, gullar nomini o‘qing.

karn.ygul chin.igul q.qongul gulsa.sar

■ Gul nomlarini alifbo tartibida ko‘chiring. Gul nomlaridan qatnashtirib bitta gap tuzing va yozing.

58- mashq. So‘zlarni alifbo tartibida yozing.

Naqqosh, rassom, varrak, novvot, izzat, kassa, mitti.

■ So‘zlarning yozilishini yodingizda tuting. Shu so‘zlardan qatnashtirib bitta gap tuzing va yozing.

59- mashq. Nuqtalar oʻrniga zarur harflarni qoʻyib, soʻzlarni alifbo tartibida koʻchiring.

Pil.a, til.a, chit.ak, ik.i, has.a.

Foydalanish uchun harflar: **l**, **t**, **k**, **s**.

🟡 Ketma-ket kelgan bir xil undoshlarning tagiga chizing. 🎐

60- mashq. Nuqtalar o'rniga zarur harflarni qo'yib, so'zlarni alifbo tartibida ko'chiring.

Yong'o., sha.toli, an.ir, sho.ut, bo.om,
ol.o'ri, to.olcha, d.lana.

Foydalanish uchun harflar: q, f, j, t, d, x, g', o'.

61- mashq. Bo'sh katakchalarga unli harflardan mosini qo'yib o'qing.

	l		f	b	o	n			M		n							
									y		d		b		l		m	n
							S		z	-	ch		?					

Savol va topshiriqlar:

1. Soʻz oxirida kelgan qaysi undoshlar talaffuzda oʻzgaradi?
2. Alifboni yoddan ayting.

62- mashq. Soʻzlarni oʻqing. Ularni alifbo tartibida yozing.

Yoʻlbars, timsoh, zarra, kurak, supurgi, arra, kakku, qimmat.

■ Shu soʻzlardan qatnashtirib bitta gap tuzing va yozing.

Boʻgʻin

63- mashq. Soʻzlarni boʻgʻinlarga boʻlib, chiziqcha bilan ajratib yozing.

N a m u n a: Op-poq, ...

Sovuq, chana, yaxmalak, qoʻlqop, quyosh, musaffo, havo.

Soʻz boʻgʻinlarga boʻlinadi.

64- mashq. Ajratilgan soʻzlarni boʻgʻinlarga boʻlib yozing.

N a m u n a: **i-ni-dan**, ...

Hasan va qaldirgʻoch

Hasan qaldirgʻochning **inidan** uch-toʻrtta **tuxum** olib tushdi.

— Tuxumlarni joyiga qoʻy, bolam, uning ham onasi bor, — dedi **buvisi**.

Hasan tuxumlarni joyiga qoʻydi. Bir necha kun oʻtdi. Qaldirgʻoch **bola ochdi**. Uyni qaldirgʻoch bolalarining ovozi tutdi.

● Hikoyani davom ettiring.

65- mashq. She'rni o'qing. So'zlarni bo'g'inlarga bo'lib, chiziqcha bilan yozing.

N a m u n a: **Bo'-ri**, ...

Senimi, shoshmay tur!

— Bo'ri quyonni tutmay,
Nega paysalga solar?

— Qiziqsan, tutib yesa,
Multfilm tugab qolar.

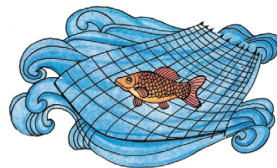
Rauf Tolib

Ikki bo'g'inli so'zlarning tagiga chizing.

66- mashq. Topishmoqning javobini toping.

Suvga yoysa bo'ladi,
So'ng o'ljaga to'ladi.

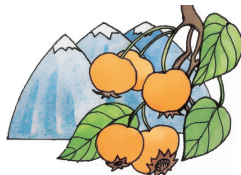
Topishmoqdagi so'zlarni bo'g'inlarga bo'ling. Har bir so'zda nechta unli tovush va nechta bo'g'in bor?

Unli tovushlar bo'g'in hosil qiladi.

67- mashq. Ko'chiring. Ajratib ko'rsatilgan so'zlarni bo'g'inlarga bo'lib yozing.

Do'lana

Do'lana — tog' o'simligi. Do'lana tog'li joylarda, **shag'alli** qiyaliklarda **o'sadi**. Respublikamizda **uning beshta** turi bor. Do'lananing **mevasi juda** ko'p kasalliklarga davodir.

68- mashq. O'qing. Matn nima haqida ekan?

Xonqizi qo'ng'izini ko'rganmisiz?

Xonqizi qo'ng'izining rangi qizil, **ustida yetti** dona xoli bor. Bu rang **umri-ning** oxirigacha o'zgarmaydi.

■ Ajratib ko'rsatilgan so'zlarni bo'g'inlarga bo'lib yozing. Har bir bo'g'inda nechta unli tovush bor?

Soʻzlarni boʻgʻinlab koʻchirish

69- mashq. Soʻzlarning boʻgʻinlarga boʻlinishini va boʻgʻinlab koʻchirishini kuzating.

Boʻgʻinlarga
boʻlish:

Mu-qad-das
sar-kar-da
A-zim-jon
o-na-xon

Boʻgʻinlab
koʻchirish:

Muqad-das, Mu-qaddas
sar-karda, sarkar-da
Azim-jon
ona-xon

■ Oʻylang. Soʻzlarning bir satrga sigʻmay qolgan qismi ikkinchi satrga qanday koʻchiriladi?

Soʻzlar bir satrdan ikkinchi satrga boʻgʻinlab koʻchiriladi.

70- mashq. Soʻzlarni koʻchirish qoidasiga moslab boʻgʻinlarga boʻlib yozing.

Hilola, ota, sakkiz, oʻquvchi, kitob, ushoq.

🟡 O'ylang. So'zlarni bo'g'inga bo'lish bilan bo'g'inlab ko'chirish o'rtasida qanday farq bor?

71- mashq. So'zni bo'g'inlab o'qing. Bir satrdan ikkinchi satrga bo'g'inlab ko'chirib bo'lmaydigan so'zlarni yozing.

Qorbobo, G'ayrat, tennis, a'lo, odob, eshik, o'roq, o'rtoq, odam, opa, ozoda, asal, e'lon, uka.

🟡 O'ylang. Siz yozgan bu so'zlarni nima uchun bir satrdan ikkinchi satrga bo'g'inlab ko'chirib bo'lmaydi?

72- mashq. Matnni o'qing.

Paxtadan ip yigiriladi, **gazlama** to'qiladi. **O'zbekiston** paxtasi ko'pgina **xorijiy ellarga** sotiladi.

🟡 Ko'chiring. Ajratilgan so'zlarni ko'chirish qoidasiga ko'ra bo'g'inlarga bo'lib yozing.

73- mashq. Soʻzlardagi unli tovushlarning sonini ayting. Berilgan soʻzlar nima uchun bir satrdan ikkinchi satrga boʻgʻinlab koʻchirilmaydi?

Asr, qasr, harf, sharf, mart, mard, qadr, goʻsht.

Soʻzlarning yozilishini yodingizda tuting.

74- mashq. Soʻzlarni boʻgʻinlarga boʻlib oʻqing.

Jibljibon

Jibljibon — foydali **qush**. U **bahorda** oʻlkamizga birinchi boʻlib **uchib** keladi. Jibljibon mayda **hasharotlar** bilan oziqlanadi.

Ajratib koʻrsatilgan soʻzlarni boʻgʻinlab koʻchirish qoidasiga koʻra boʻgʻinlarga ajratib yozing.

75- mashq. Maqoldagi soʻzlarni boʻgʻinlarga boʻlib qayta oʻqing.

Kattani hurmat qil,
Kichikni izzat qil.

Ajratilgan soʻzlarni koʻchirish qoidasiga koʻra boʻgʻinlarga boʻlib, maqolni yozing.

76- mashq. Soʻzlarni oʻqing. Boʻgʻinlarga boʻling.

Raʼno, maʼno, jurʼat, saʼva, daʼvo.

Oʻylang. Bu soʻzlar keyingi satrga qanday koʻchiriladi? Soʻzlarni koʻchirish qoidasiga koʻra boʻgʻinlarga boʻlib yozing.

77- mashq. Sheʼrni koʻchiring.

Nashvati

Meni derlar
Nashvati.
Sharbatlarning
Sharbati.

Mazzalarning
Mazzasi.
Lazzatlarning
Lazzati.

Erkin Vohidov

■ Bir xil undoshli soʻzlarni koʻchirish qoidasiga koʻra boʻgʻinlarga boʻlib yozing.

 78- mashq. Topishmoqning javobini toping.

Yoniga kelsa bolasi,
Taʼzim qilar onasi.

■ Soʻzlarni koʻchirish qoidasiga koʻra boʻgʻinlarga boʻlib, topishmoqni yozing.

 79- mashq. Sport oʻyinlariga oid soʻzlarning boʻgʻinlarini toping.

■ Soʻzlarni boʻgʻinlarga boʻlib yozing.

Savollarga ogʻzaki javob bering:

1. Soʻzlar nimalarga boʻlinadi?
2. Qaysi tovushlar boʻgʻin hosil qiladi?
3. Soʻzlar bir satrdan ikkinchi satrga qanday koʻchiriladi?

80- mashq. Sheʼrni oʻqing. Sheʼr nima haqida ekanini ayting.

Yurtim chiroyli,
Yashnagan bahor.
Bogʻlarda gullar
Bizga intizor.

Rauf Tolib

 Sheʼrdagi har bir soʻzni boʻgʻinlarga boʻlib yozing.

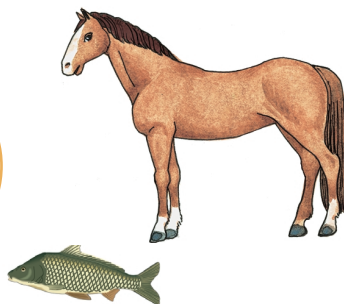
So‘zning ma‘nosi

81- mashq. Rasmdagi shaxs va jonivorlarning nomini ayting. Ularga so‘roq bering.

uchadi
suzadi
yuguradi
yozyapti

● Shaxs va jonivorlarning harakatini bildirgan so‘zlarni o‘qing. Ularga so‘roq bering. So‘zlar qanday ma‘nolarni bildiradi?

82- mashq. Ajratilgan so‘zlar qanday ma‘noni bildiradi?

Sariq gul, **shirin** olma, **aqlli** qiz, **beshta** nok.

So‘zlar **shaxs**, **narsa**, **harakat**, **belgi**, **miqdor** ma‘nolarini bildiradi.

83- mashq. Soʻzlar qanday maʼnoni bildiriyapti?

Qizil, koʻza, oʻn, soch, Gulsara, kuldi, katta, yetti, bodom, ochildi, shirin, besh, uxladi, ishchi, Durdona.

Soʻroqlar yordamida soʻzlarni guruhlab yozing.

Kim?	Nima?	Nima qildi?	Qanday?	Necha?

84- mashq. Soʻzlarni oʻqing. Ularga soʻroq bering. Soʻzlarning qanday maʼno bildirayotganini ayting.

Muyassar, baland, shifokor, aqlli, oy, oʻqidi, soʻzladi.

Soʻzlarni soʻroqlari asosida guruhlab yozing.

Kim?	Nima?	Qanday?	Nima qildi?

85- mashq. Juftlab berilgan soʻzlar-
ning maʼnosiga diqqat qiling.

Kul — koʻl, qol — qoʻl, qoʻy — toʻy,
bil — bol.

Qaysi soʻzlar harakat maʼnosini, qaysi
soʻzlar narsa maʼnosini bildiriyapti?

86- mashq. Bolalarga ism qoʻying.

Savollarga rasm asosida javob bering:

1. Qaysi fasl boshlandi?
2. Kimlar sayrga chiqdi?
3. Bolalar qirda nima qilishdi?

Javobingizni yozing.

87- mashq. Soʻzlarni oʻqing.

Muallim, kutubxonachi, quruvchilar, mehmonlar, shoir, qoʻshnilar.

● Avval **kim?**, keyin **kimlar?** soʻroqlariga javob boʻlgan soʻzlarni yozing.

88- mashq. Gaplarni oʻqing.

Bahor keldi. Dehqon dala ishlarini boshladi.

● **Kim?** va **nima qildi?** soʻroqlariga javob boʻlgan soʻzlarning tagiga chizing.

89- mashq. Soʻroqlar oʻrniga mos soʻzlarni qoʻyib, gaplarni koʻchiring.

(Nima?) tindi. Chumoli (nima qildi?).
(Qanday?) qushlar navosi boshlandi.

Foydalanish uchun soʻzlar: **yomgʻir**, **oʻrmaladi**, **sayroqi**.

● Tuzgan gaplaringizdagi har bir soʻz nimani bildiriyapti?

90- mashq. O'qing. So'roqlar o'rniga mos so'zlarni qo'yib yozing.

Quyosh (nima qildi?). (Kim?) bog'ga bordi. U bog'da (qanday?) daraxt o't-qazdi.

Foydalanish uchun so'zlar: **chiqdi**, **bog'bon**, **mevali**.

Shaxs va narsaning nomini bildirgan so'zlar

91- mashq. She'rni ifodali o'qing.

Ulug' Temur bobomiz
Sevgan, sig'ingan Vatan!
Bobur Mirzo doimo
Qo'msab sog'ingan Vatan!

Rauf Tolib

 Ko'chiring. **Kim?** so'rog'iga javob bo'lgan so'zlarning tagiga to'g'ri chiziq chizing.

92- mashq. Soʻzlarni oʻqing, ularga soʻroq bering.

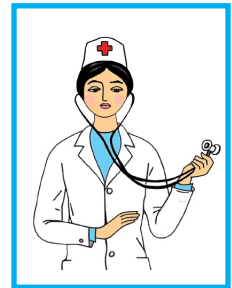
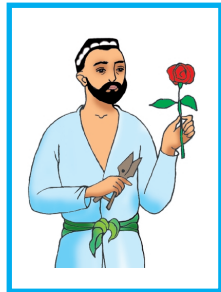
Qush, gul, sabzavot, sabzi, turna, qaldirgʻoch, binafsha, chuchmoma, piyoz.

● Ajratib koʻrsatilgan soʻzlarga oid soʻzlarni aniqlang va guruhlab yozing.

Shaxsning nomini bildirgan soʻzlar **kim?**, narsaning nomini bildirgan soʻzlar **nima?** soʻrogʻiga javob boʻladi.

93- mashq. Rasmdagi shaxslarning kasbini ayting va yozing. Ularga soʻroq bering.

94- mashq. Nima? va nimalar?, kim? va kimlar? so'roqlariga javob bo'lgan so'zlarni topib yozing.

Qumri xola doshqozonda sumalak pishirdi. Odil, Nargiza Qumri xolaga yordamlashdi. Qumri xola bolalarga ertaklar va qo'shiqlar aytib berdi. Bolalar ko'p narsalarni bilib olishdi.

Shaxslarni bildirgan so'zlar kimlar?, narsalarni bildirgan so'zlar nimalar? so'roqlariga javob bo'ladi.

95- mashq. Avval kim?, so'ng nima?, nimalar? so'roqlariga javob bo'lgan so'zlarni ko'chiring.

Bobomiz Amir Temur bog'lar yaratgan. Bog'larning ichiga saroy, hovuz, favvora qurdirgan. U yerlarga mevali daraxt, chinor, gul ektirgan.

Bog'da tovu va ohular sayr qilib yurgan.

Xurshid Davrondan

96- mashq. O'qing. **Kim?**, **nima?**, **kimlar?**, **nimalar?** so'roqlariga javob bo'lgan so'zlarni guruhlab ko'chiring.

Hovli, o'yinchoqlar, darvoza, Halima, daraxt, mehmon, gilam, zinapoya, ayvon, ustunlar, mezbonlar, Mukambar, chavandoz, tennis, o'quvchilar.

Kishilar ismi va familiyasining bosh harf bilan yozilishi

97- mashq. So'zlarning yozilishini taqqoslang. So'zlar nima uchun kichik va bosh harf bilan yozilgan?

bobo	Nurmat	Husanov
buvi	Sharofat	Majidova
ota	Hikmat	Ne'matov
ona	Xosiyat	Nurmatova
aka	Ne'mat	Hikmatov
singil	Dilafro'z	Yo'ldosheva

 Oila a'zolaringizning ismi va familiyasini yozing.

Kishilarning ismi va familiyasi bosh harf bilan yoziladi.

98- mashq. Matn mazmunini qayta hikoya qiling.

Opa-singillar

Nilufar, Xurshida va Xolida _____ opa-singillar. Ularning onasi Saodat _____ mohir chevar. Qizlar ham onalaridan bichish-tikishni o'rganishgan.

● Ismlarga familiya qo'shib yozing.

99- mashq. Rasmni kuzating. Bolalarga ism qo'ying.

Savollarga javob yozing:

1. Kim kutubxonaga bordi?
2. Kutubxonada kimlar bor edi?
3. Kim Ma'murga kitob berdi?

■ Yozgan gaplaringizdagi shaxs va narsa nomini bildirgan so'zlarning tagiga chizing.

100- mashq. O'qituvchi va o'quvchilarga ism qo'ying.

Savollarga javob yozing:

1. Kim o'quvchilarni o'qityapti?
2. Kimlar o'qituvchining gapini tinglayapti?

● Yozgan gaplaringizdagi ismni bildirgan soʻzlarning tagiga chizing.

101-mashq. Sheʼr kimlar haqida ekanini ayting.

Isib ketyapman

Davron dedi Omonga:

— Ketyapmiz qay tomonga?

— Janubga, — dedi Omon.

— Sen buni bilding qandoq?

— Axir, yoʻl yurgan sari

Isib ketyapman, oʻrtoq!

Rauf Tolib

● Sheʼrdagi bolalar ismini koʻchiring. Ular qanday harf bilan boshlangan?

102-mashq. Oʻqing. Tez aytishni oʻrganing.

1. Gʻulom sholgʻom shoʻrvani ichib sogʻlom boʻldi.

2. Toʻlqin topishmoqni toʻgʻri topdi.

● Ko'chiring. Bolalar ismini bildirgan so'zlarning tagiga bitta to'g'ri chiziq chizing. Ularga so'roq bering.

Joy nomlarining bosh harf bilan yozilishi

103- mashq. Rasmda qaysi shahar tasvirlanganini ayting.

Toshkent — O'zbekistonning poytaxti. Toshkentning yerosti shaharchasi metro

deyiladi. Metroning **Chilonzor, O‘zbekiston, Yunusobod** yo‘nalishlarida po-yezdlar qatnaydi.

Toshkentda **Fransiya, Germaniya, Rossiya, Koreya, Yaponiya** kabi ko‘plab xorijiy davlatlarning elchixonalari joylashgan.

□ Joy nomlari qanday harf bilan yozil-gan? Nima uchun?

104-mashq. Matndan nimalarni bilib oldingiz? Joy nomlari va shaxs ismlarini aniqlang. Ularga so‘roq bering.

Ko‘hna Urganch Xorazm davlatining poytaxti edi. Uni Chingizxon qo‘shinlari vayron etdi. Jaloliddin Manguberdi Vatan ozodligi uchun kurashdi.

□ Ko‘chiring. Joy nomlari va kishi ism-larining tagiga chizing.

■ **Vayron etdi** deganda siz nimani tushunasiz?

Joy nomlari bosh harf bilan yoziladi.

105- mashq. O'qing. Matnda kimning yoshligi bayon qilingan?

Mening bolalik yillarim Farg'ona vodiysining Yaypan, Nursuq, Qudash, Buvayda, Tolliq, Olqor, Yulg'unzor, Oqqo'rg'on degan qishloqlarida o'tgan. O'tmish hayot lavhalaridan esimda qolganlarini «O'tmishdan ertaklar» asarimda qalamga oldim.

Abdulla Qahhordan

■ Joy nomlarini bosh harf bilan ko'chiring. Ularga so'roq bering.

106- mashq. Joy nomlarini ko'chirib.

Qarshi

Qarshi — qadimiy va navqiron shahar. Qarshi shahridan temiryo'l o'tadi. Temiryo'l Qarshini Toshkent, Farg'ona, Samarqand, Buxoro, Termiz shaharlari bilan bog'laydi.

■ Yozganlaringizni matnga qarab tekshiring. Joy nomlarini qanday harf bilan yozdingiz? Ularga so'roq bering.

107- mashq. O'zingiz bilgan shahar, qishloq, mahalla, ko'cha nomlarini yozing.

N a m u n a:

Shaharlar: **Toshkent**, _____, _____, _____, ...

Qishloqlar: **Yakkatol**, _____, _____, _____, ...

Mahallalar: **Mevazor**, _____, _____, _____, ...

Ko'chalar: **Qatortol**, _____, _____, _____, ...

108- mashq. Ko‘chiring. Joy nomlarining tagiga chizing. Ularga so‘roq bering.

Buxoro

Buxoro — qadimiy va navqiron shahar. Shaharda Labihovuz, Ko‘kaldosh kabi yodgorliklar bor. Sayohatchilar Shohrud arig‘i bo‘yida sayr qiladilar.

B. Saidomonovdan

■ **Navqiron** so‘zining ma’nosini bilasizmi?

Hayvon nomlarining bosh harf bilan yozilishi

109- mashq. Har bir hayvon nomini unga atab qo‘yilgan nom bilan yozing. Ularga so‘roq bering.

mushuk
it
ot
sigir

Olapar, Qoplon
Boychibor
Qashqa, Govmish
Popuk, Momiq

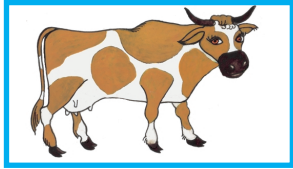
■ Yozganlaringizni tekshiring.

110- mashq. Birinchi ustunga hayvon nomlarini, ikkinchi ustunga ularga atab qo'yilgan nomlarni yozing.

Baroq
To'rtko'z
Qorabayir
Targ'il

Ikkinchi ustundagi so'zlarni nima uchun bosh harf bilan yozdingiz?

Hayvonlarga atab qo'yilgan nomlar bosh harf bilan yoziladi.

111- mashq. Berilgan so'zlardan bir-biriga mosini tanlab gaplar tuzing va yozing. Gaplarni bosh harf bilan boshlang.

Olapar
Mosh
Boychibor

kishnaydi
vovullaydi
miyovlaydi

■ Hayvonlarga qo'yilgan nomlarning tagiga chizing.

112- mashq. Rasmdagi narsalarning nomini ayting va yozing.

■ Bu so'zlar qaysi so'roqqa javob bo'ladi?

113- mashq. Ko'chiring. Kishilarning ismini bildirgan so'zlarning tagiga chizing.

Ko'hna Turon farzandlari

Men Shiroqman,
Vatan uchun
jon fido qilgan.

Men — To'maris,
Vatan uchun
dilbandidan
kechgan.

Men — Najmiddin Tashlab
Kubro, ketmagan.
Xorazm elini
og'ir paytda

■ **Dilbandi** so'zining ma'nosini bilasizmi?

Savollarga og'zaki javob bering:

1. So'zlar nimalarga nom bo'ladi?
2. Kishilarning ismi va familiyasi qaysi so'roqqa javob bo'ladi?
3. **Nima?** so'rog'i qaysi so'zlarga beriladi?
4. Hayvonlarga atab qo'yilgan nomlar qanday harf bilan yoziladi?

114-mashq. Chiziqchalar o'rniga joy nomlarini qo'yib, gaplarni ko'chiring.

Men _____ yashayman. O'rtog'im
_____ ko'chasida yashaydi. Bizning
_____ nomli mahallamiz juda
obod.

Shaxs va narsaning harakatini bildirgan soʻzlar

115- mashq. Soʻzlarga soʻroq bering. Ular nimani bildiriyapti?

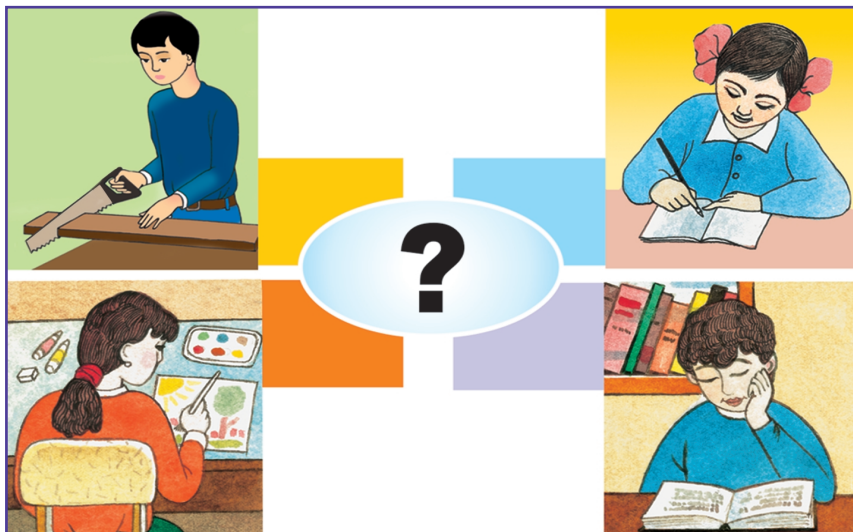
Oʻqitadi, oʻqiydi, davolaydi, oʻynaydi.

● **Kim nima qiladi?** savoliga javob yozing. Harakatni bildirgan soʻzning tagiga ikki toʻgʻri chiziq chizing.

N a m u n a: Qizcha oʻynaydi.

116- mashq. Bolalarning har biri nima qilayotganini bir soʻz bilan ayting. Shu soʻzlarga soʻroq bering.

Foydalanish uchun soʻzlar: **yozyapti**, **chizyapti**, **oʻqiyapti**, **arralayapti**.

● Bolalarga ism qoʻyib, harakatni bildirgan soʻzlar bilan yozing.

Shaxs va narsaning harakatini bildirgan soʻzlar **nima qildi?**, **nima qilyapti?** yoki **nima qiladi?** soʻroqlariga javob boʻladi.

117-mashq. Oʻqing. **Nima qildi?**, **nima qilyapti?**, **nima qiladi?** soʻroqlariga javob boʻlgan soʻzlarni topib yozing.

Olma, anor, qochdi, qizil, qoʻndi, ishlaydi, uzyapti, behi, chiqyapti, deraza, yashil, kelyapti, oladi, qoladi, chiqdi.

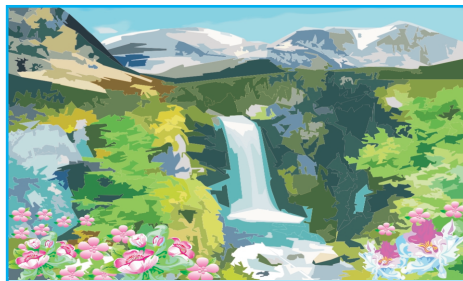
● Yozganlaringizni tekshiring.

118-mashq. Sheʼrda qaysi fasl tasvirlangan?

Togʻda nega
Eridi qor?

Nega loyqa
Oqar anhor?
Nega gullar
Kuldi takror?
Chunki yana
Keldi _____.

■ Chiziqcha o'rniga fasl nomini qo'ying.
Harakatni bildirgan so'zlarni toping.

119-mashq. So'roqlar yordamida
harakatni bildirgan so'zlarni toping
va ko'chiring.

Yaproqlar

Zumrad, yashil
yaproqlar
Shovullaydi
bog'larda.
Soyasiga
chorlaydi
Kun qizigan
chog'larda.

Bizlar uchun
chang yutib,
Tozalaydi havoni.
Ko'zimizga
yashnatib
Ko'rsatadi
dunyoni.

Qambar Ota

- **Yaproqlar, chorlaydi** soʻzlarini qaysi soʻzlar bilan almashtirish mumkin?
- **Chang yutib** deganda nimani tushunasiz?

120- mashq. Berilgan soʻzlardan foydalanib savollarga javob yozing. Harakatni bildirgan soʻzlar tagiga ikki chiziq chizing.

N a m u n a : **Bola kuladi, yuradi.**

Kim kuladi, yuradi, oʻynaydi?

Nima oqadi, qaynaydi, soviydi?

Nima sayraydi, uchadi?

Nima teriladi, yigiriladi?

Nima yuguradi, chopadi, kishnaydi?

Foydalanish uchun soʻzlar: **bola, qaldirgʻoch, suv, ot, paxta.**

121- mashq. Oʻqing. Koʻchiring.

Bahor keldi. Bogʻlarda gullar ochildi. Ariqlarda suvlar shildirab oqdi. Jamalak

sochli Zumrad bog'ga kirdi. U olxo'ridan dovuchcha so'radi.

Olxo'ri dedi: «Tez kunlarda pishaman, yerga tap-tap tushaman. O'shanda kel, qizaloq...»

Mirmuhsindan

■ Shaxs va narsaning harakatini bildirgan so'zlarni so'roqlar yordamida toping va tagiga ikki chiziq chizing.

122- mashq. Shaxs va narsaning harakatini bildirgan so'zlarni ayting.

g'aramlaydi

o'radi

yanchadi

yig'adi

■ Kombayn bajaradigan ishlarni tartib bilan yozing.

123- mashq. Bu soʻzlar nimani bildiradi?

Toʻquvchi, kapalak, baliq, suv.

Shaxs va narsa nomlarini harakatni bildirgan soʻz bilan yozing.

Foydalanish uchun soʻzlar: **toʻqiydi, uchadi, suzadi, oqadi.**

124- mashq. Harakatni bildirgan soʻzlarning tagiga ikki chiziq chizing.

Men Javohir bilan dalaga bordim. Shudring tushgan oʻtloqda rosa aylan-dik. Ikkalamiz bir xalta yalpiz, jagʻjagʻ, ismaloq terdik.

Savollarga ogʻzaki javob bering:

1. Shaxs va narsaning harakatini bildirgan soʻzlar qaysi soʻroqlarga javob boʻladi?
2. Shaxs va narsaning harakatini bildirgan soʻzlar tagiga nechta chiziq chiziladi?

125- mashq. Savollarga javob yozing.

1. Siz hozir qaysi asarni o'qiyapsiz?
2. Siz biror to'garakka boryapsizmi?

● Shaxs va narsaning harakatini bildirgan so'zlarni topib, tagiga ikki chiziq chizing.

Shaxs va narsaning belgisini bildirgan so'zlar

126- mashq. O'qing. Ajratib ko'rsatilgan so'zlarga so'roq bering.

Oq gulim, oppoq gulim,
Ushlab ko'rsam **yumshoq** gulim.

● Ko'chiring. **Qanday?**, **qanaqa?** so'roqlariga javob bo'lgan so'zlarning tagiga to'liqinli chiziq chizing.

N a m u n a: Oq gulim, ...

Shaxs va narsaning belgisini bildirgan so'zlar **qanday?**, **qanaqa?** so'roqlariga javob bo'ladi.

127- mashq. Qanday?, qanaqa?
so'roqlariga javob bo'lgan so'zlarni
toping.

Qishlog'imizda katta bog' bor. Bahor-
da mevali daraxtlar oq, pushti rangda
gullaydi. Yozda daraxtlar shirin va
mazali mevalar beradi. Biz mevalarni
terishda bog'bonga yordam beramiz.

■ So'roqlar o'rniga mos so'zni qo'yib
yozing.

Qanday? bog', qanday? daraxtlar,
qanaqa? rang, qanday? mevalar.

128- mashq. Chiziqchalar o'rniga
mos so'zlarni qo'yib, qaplarni o'qing.

Polizda _____ qovunlar pishdi.

Men _____ ertak o'qidim.

Bozordan _____ olma sotib oldik.

129- mashq. O'qing. Belgini bildirgan so'zlarga mos shaxs yoki narsaning nomini bildirgan so'zlar topib, namunadagidek yozing.

Chiroyli, odobli, shirinso'z, mahmadona, aqlli, go'zal.

N a m u n a: **Chiroyli shahar**, ...

130- mashq. So'zlarga so'roq bering.

Narsalarning rangini bildiradigan so'zlar: ko'k, oq, sariq, yashil.

Narsalarning mazasini bildiradigan so'zlar: shirin, nordon, achchiq, chuchuk, mazali, bemaza.

Narsalarning shaklini bildiradigan so'zlar: dumaloq, uzunchoq, pakana, sershox.

● Shu belgilarning ma'nosiga mos meva, daraxt nomlarini ayting va ularni namunadagidek yozing.

N a m u n a: **Nordon olma**, ...

131- mashq. Chiziqchalar o'rniga berilgan so'zlardan mosini qo'yib, gap tuzing.

1. _____ bola elga manzur.
2. _____ gap bilan ilon inidan chiqadi.
3. _____ so'zni so'zlama.
4. Yolg'onchining _____ gapi ham yolg'on.

Foydalanish uchun so'zlar: **yaxshi, yolg'on, rost, odobli.**

☒ **Qanday?** so'rog'iga javob bo'lgan so'zlarning tagiga to'liqinli chiziq chizing.

132- mashq. Topishmoqni o'qing. Javobini toping. Uni topishda sizga qaysi so'zlar yordam berdi?

1. O'zi shirin, tukligina,
Mazasi bor totligina.

2. Oq sandig'im ochildi,
Olamga nur sochildi.

■ Ko'chiring. Qanday?, qanaqa? so'roqlariga javob bo'lgan so'zlarning tagiga to'liqlik chiziq chizing. Totli so'ziga ma'nodosh so'z toping.

133- mashq. Rasmdagi bolalarga ism qo'ying.

Savollarga javob yozing:

1. Bolalar nima qilyapti?
2. Bog'da qanday gullar ochilgan?
3. Gullarga qanday kapalaklar qo'nyapti?

■ Belgini bildirgan so'zlarning tagiga chizing.

134- mashq. Har bir ustunchadagi soʻzlardan gap tuzib yozing.

issiq

koʻm-koʻk

qoqigullar

boshlandi

koʻkardi

sariq

kunlar

maysalar

ochildi

Qanday?, qanaqa? soʻroqlariga javob boʻlgan soʻzlarning tagiga toʻlqinli chiziq chizing. Ular nimalarning belgisini bildir-yapti?

135- mashq. Shaxs va narsaning belgisini bildirgan soʻzlarni aniqlang.

Ishchi, halol, ishlaydi, eslaydi, kitob, qiziq, sariq, shudgor, koʻkardi, katta, gul.

Soʻzlarga mos shaxs va narsa nomla-rini topib ayting.

Savollarga ogʻzaki javob bering:

1. Shaxs va narsaning belgisini bildirgan soʻzlar qaysi soʻroqlarga javob boʻladi?
2. Belgini bildirgan soʻzlar shaxs va narsalarning qaysi belgilarini bildiradi?

136- mashq. Belgini bildirgan soʻzlarni rasmdagi shaxs va narsa nomlari bilan yozing.

Odobli

Shirin

Chiroyli

Shaxs va narsaning miqdorini va tartibini bildirgan soʻzlar

137- mashq. Raqamlarni oʻqing. Ularning har biriga soʻroq bering.

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10

● Beshta raqamni nom bildirgan soʻzlar bilan yozing.

N a m u n a : Bitta olma, ...

138- mashq. Necha? soʻrogʻiga javob boʻladigan soʻzlarni ayting.

Laylaklar

Moʻjaz hovuz,
Qoʻsh olmurut,
Bir juft chinor.
Uch tup yashil
Baqaterak
Adl turar.

Ikki laylak
Xashak tashir,
Bir daraxtni
Makon etdi,
Ark qildi.

Tursunboy Adashboyev

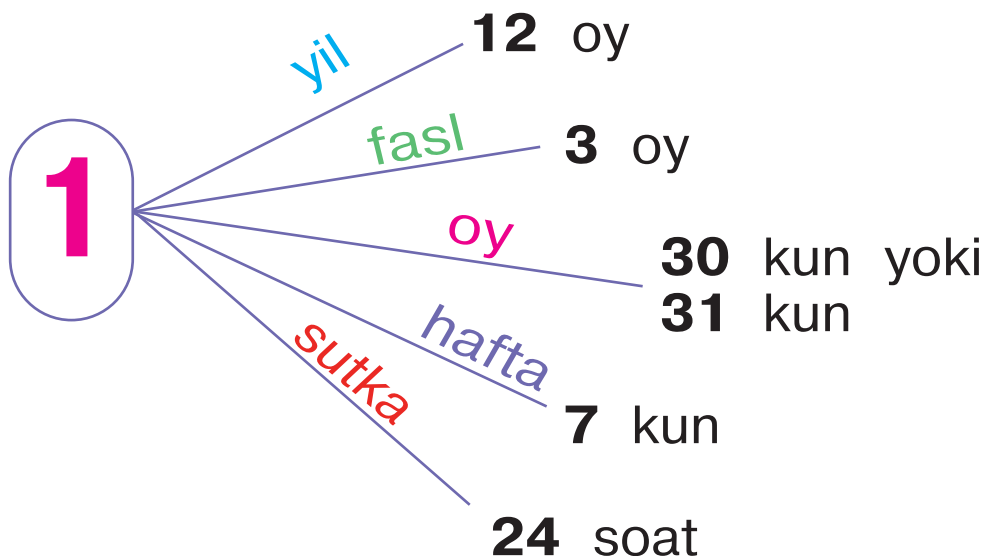
- Ko‘chiring. Miqdorni bildirgan so‘zlarning tagiga to‘lqinli chiziq chizing.
- **Adl**, **ark** so‘zlarining ma’nosini bilasizmi?

Shaxs va narsaning miqdorini bildirgan so‘zlar **necha?** yoki **nechta?** so‘rog‘iga javob bo‘ladi.

139-mashq. Raqamlarni so‘zlar bilan o‘qing, namunadagidek yozing.

Namuna: **Bir yil — o‘n ikki oy, ...**

140- mashq. Namunaga qarab o'qishni o'rganing.

Namuna: 1- sinf — birinchi sinf, ...

1- sinf, 7- ko'cha, 5- qator, 2- farzand, 3- uy.

● Raqamlarni so'z bilan yozing.

● O'ylang. Chiziqli o'rniga qaysi qo'shimcha yozildi?

Shaxs va narsaning tartibini bildirgan so'zlar **nechanchi?** so'rog'iga javob bo'ladi.

141- mashq. Raqamlarni narsa yoki shaxs nomini bildirgan so'zlar bilan namunadagidek yozing.

Namuna: O'n beshinchi qator, ...

2-, 14-, 15-, 7-, 8-, 19-, 21-.

142-mashq. **Nechta?** va **nechanchi?** so'roqlariga javob topib ayting.

Nechta? eshik, **nechanchi?** sinf, **nechta?** deraza, **nechanchi?** qator, **nechta?** o'quvchi.

Namuna: **Bitta eshik,** ...

Savol va topshiriqlar:

1. Shaxs va narsaning miqdorini va tartibini bildirgan so'zlarning so'rog'ini ayting.
2. Miqdorni bildirgan qaysi so'zlarda bir xil undoshlar ketma-ket keladi?
3. Shaxs va narsaning miqdorini bildirgan so'zlarning tagiga qanday chiziq chiziladi?

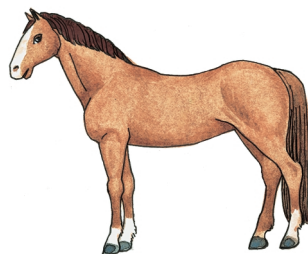

143-mashq. O'qing. Topishmoqning javobini toping.

1. Besh juft oshna
Doim ishga tashna.

2. To'rtta uning oyog'i,
Temir mixli tuyog'i.
Manzilga yetishtirar,
Toshdan qattiq tuyog'i.

■ **Necha?**, **nechta?**, **qanday?** so'roqlariga javob bo'lgan so'zlarni topib yozing.

 144- mashq. Matnning nima haqida ekanini ayting.

Qadimda odamlar baland osmonda uchishni orzu qilganlar. Afsonaviy uchar gilamlar haqida ertaklar to'qishgan. Hayot taraqqiy etib, ularning orzulari haqiqatga aylandi. Ixcham va qulay

samolyotlar yaratildi. Ularda odamlar uzoq joylarga uchib boradigan bo'ldilar. O'zbekiston aeroportlaridan ham jahonning yuzga yaqin mamlakatlarga samolyotlar qatnamoqda.

● Ko'chiring. Shaxs va narsaning nomini va miqdorini bildirgan so'zlarning tagiga chizing.

145- mashq. She'rni ifodali o'qing.

O'rmonda

Chak-chak tomib sumalak,
Ko'zlarini yoshlaydi.
Ariqchalar chuldirab,
Qo'shig'ini boshlaydi.
Jonivorlar uqtirar
Mudroq ayiqpolvonga:
— Ajablanma, maymoqvoy,
Bahor keldi o'rmonga!

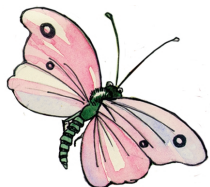

Hamza Imonberdiyev

● Ko'chiring. Shaxs va narsaning harakatini bildirgan so'zlarning tagiga chizing.

146- mashq. Ko‘chiring. Raqamlarni so‘z bilan yozing.

1. 2 yaproq 1 tanda,
Yozda kezar chamanda.

2. Quyon emas, uzun quloq,
Ot emas, 4 ta tuyoq.

■ **Necha?** yoki **nechta?** so‘roqlariga javob bo‘ladigan so‘zlarning tagiga to‘l-qinli chiziq chizing.

Namuna: Ikki yaproq, ...

147- mashq. So‘roqlar o‘rniga mos so‘zlar qo‘yib o‘qing.

1. **Kimlar?** quyon boqdi.
2. Quyonlar **nechta?** bo‘ldi.
3. **Qanday?** quyonlar **kimga?** yoqdi.

■ Siz nima tuzdingiz? Ular nimalardan tuzilgan?

148- mashq. She'r nima haqida ekanini aniqlang.

Tinchlik yashar

Vatanim — **quyosh**,
Boshimni **silar**.
U menga **ko'z-qosh**,
Iqbolim **tilar**...

Obid Rasul

■ Ajratib ko'rsatilgan so'zlarga so'roq bering. Ular nimani bildiriyapti?

149- mashq. She'rni ko'chiring.

Chiniqish

Erta tongda turaman,
Hovlida yuguraman.
Mashq qilib: bir, ikki, uch...
Chiniqaman to'plab kuch.

Sobir Jabbor

■ Shaxs va narsaning harakatini bildirgan so'zlarning tagiga chizing.

Og'zaki nutq va yozma nutq

150-mashq. Bolaga ism qo'yib, rasm mazmunini so'zlang.

■ Siz tuzgan hikoya nima deyiladi? Nutqingiz nimalardan tuzildi?

151-mashq. Anvar haqida nimalarni bilib oldingiz? Siz qanday nutq o'qidingiz?

Anvar rassom bo'lishni istaydi. U ko'm-ko'k dala, beg'ubor osmon rasmini chizdi. Rasm o'rtoqlariga yoqdi.

■ Ko‘chiring. Hikoya nimalardan tuzilgan?

152- mashq. O‘qing. Hikoya nima haqida yozilgan?

Ziyofat

Bahorda Orifjon yetti yoshga to‘ldi. U Furqat, Farhod, Nilufarni uyiga taklif qildi. Orifjonning onasi bolalarni shirinliklar bilan mehmon qildi.

■ Ko‘chiring. Hikoya nimalardan tuzilgan?

153- mashq. Rasm asosida savollarga javob bering.

«Mehmon-mehmon» o‘yini

1. Mehmon kelganda qanday kutib olinadi?

2. Mehmonning qo'liga suv qanday quyiladi?

3. Mehmonga sochiq qanday tutiladi?

154- mashq. Siz qanday nutqni o'qidingiz?

Zarif va Zafar

Zarif shaharda yashaydi. U qishloqdagi xolasining uyiga bordi. U yerda Zarif Zafar akasiga yordamlashdi.

Ko'chiring. **Yordamlashdi** so'ziga ma'nodosh so'zlar toping.

155- mashq. O'qing. Qanday nutqni o'qidingiz?

Afrika jirafasi tez yuguradi. U katta qadam tashlaydi. Yugurganda uning har bir odimi to'rt-besh metr keladi.

Ko'chiring. **Qadam** so'ziga ma'nodosh so'z toping.

Gap

156- mashq. Har bir gapning oxirida ovozingizni pasaytiring. Nechta gap o'qidingiz? Har bir gap qanday harf bilan boshlangan?

Biz hayvonot bog'iga bordik. Bog' keng maydonni egallabdi. Hayvonot bog'ida dengiz akvariumi ham bor ekan.

● Ko'chiring. **Dengiz akvariumi** deganda nimani tushundingiz?

Gap so'zlardan tuziladi. Gapning birinchi so'zi bosh harf bilan boshlanadi.

157- mashq. Nechta gap o'qidingiz? Gapning birinchi so'zi qanday harf bilan boshlangan?

Quddus Muhammadiy

Quddus Muhammadiy — bolalarning sevimli shoiri. Bolalar shoirning «Tabiat

alifbesi» kitobini sevib o'qiydilar. Bu kitob ona tabiatni va jonivorlarni sevishga o'rgatadi.

🟡 Ko'chiring. Gap nimalardan tuzilgan?

158- mashq. O'qing. Ayrim gaplar oxiriga nima uchun so'roq belgisi qo'yilgan?

Tog'dan so'rashdi:

— Sendan qudratli narsa bormi?

— Bor, Inson bilan Mehnat.

— Sen-chi, sen nima deysan, ona Yer?

— Men Inson va Mehnat bilan tirikman.

— Ha, azim Tog', ona Zaminning hukmdori Inson va Mehnatdir.

(Ertakdan)

🟡 Sizningcha, dunyoda kim qudratli? Nima uchun?

159- mashq. Hikoya kim haqida yozilgan? Unda nechta gap bor?

Farhod bobosi bilan dala hovliga bordi. Bobosi daraxtlarni, toklarni parvarish qildi. Farhod bobosining yonida o'ynab yurdi. U bobosining ishlariga yordamlashdi.

■ Ko'chiring. **Kim?** so'rog'iga javob bo'lgan so'zlarning tagiga chizing.

160- mashq. Ertak nechta gapdan tuzilgan? Gaplar qanday harf bilan boshlangan? Nima uchun?

Qadim zamonda bir kampir bilan chol yashagan ekan. Ular ovchilik bilan kun ko'rishar ekan.

Chol tuzoq qo'yibdi. Tuzoqqa katta laylak tushibdi. Shu payt laylak odamday so'zlay boshlabdi...

(Ertakdan)

● Birinchi va to'rtinchi gaplar kim va nima haqida aytilgan? Ertakni davom ettiring.

161- mashq. O'qing. Gaplar qanday mazmun bildiriyapti?

Shohimardon

Shohimardon — Farg'ona vodiysining chiroyli joylaridan biri. U yerda oromgohlar ko'p.

Shohimardon yaqinidagi baland cho'qqilarda alpinistlar mashq o'tkazishadi.

● Ko'chiring. Joy va shaxs nomlarining tagiga chizing.

162- mashq. She'rdagi har bir gapning oxiriga qaysi tinish belgilari qo'yilgan? Nima uchun?

Yurak kerak

- Yomg'ir quysa, osmonga
Nima kerak?
- Chelak kerak.
- Qor yog'sa-chi, osmonga
Nima kerak?
- Elak kerak.
- Yomg'ir, qordan qo'rqqanga
Nima kerak?
- Yurak kerak!

Po'lat Mo'min

● So'roq belgili gaplar qanday mazmun bildiriyapti?

Gapning oxiriga nuqta (.), so'roq belgisi (?) yoki undov belgisi (!) qo'yiladi.

163- mashq. Chiziqchalar o'rniga tushirib qoldirilgan so'zlarni qo'yib ko'chiring. Gaplar oxiriga tegishli tinish belgisini qo'ying.

Yordamchi qiz

Mening _____ yaxshi pazanda Onam
jizzali _____ yopadi Onam _____
taomlar pishiradi Onam tayyorlagan
lagʻmon, manti, norin menga _____ Men
doim onamga _____

Foydalanish uchun soʻzlar: **onam**, **non-**
lar, **mazali**, **yoqadi**, **yordamlashaman**.

164- mashq. Oʻqing. Har bir gap
oxirida toʻxtang. Hikoya nechta gap-
dan tuzilgan?

Hovlimizda bir tup gilos bor Gilosimiz
pishdi U pishishi bilan hovlimiz qush-
larga toʻldi Mening qushlarga havasim
keldi Men ham oʻrtoqlarimni gilosxoʻr-
likka taklif qildim

● Gaplar oxiriga tegishli tinish belgisini
qoʻyib koʻchiring.

165- mashq. Qo‘zichog‘im so‘zini harakatni bildirgan so‘zlar bilan ko‘chiring.

Sezgir cho‘pon

Qo‘zichog‘im ma‘raydi,
Menga zimdan qaraydi.
Bu qarashning ma‘nosi —
O‘t bilan suv so‘raydi.

Anvar Obidjon

Gaplarning oxiriga nima uchun nuqta qo‘yilgan?

166- mashq. Ertakka sarlavha qo‘ying.

Chumoli bug‘doyni iniga olib keta-yotgan edi. Chumchuq pirillab uning yoniga tushdi va dedi:

— Chumoli, bug‘doyni menga ber.

Chumoli dedi:

— Qanoting bor, ko‘zing bor. O‘zing topib ye.

Aziz Abdurazzoqdan

 Ko'chiring. 1- va 2- gapda nima haqida aytilgan?

167- mashq. O'qing. She'r nima haqida yozilgan?

Topishmoq she'r

Bo'y-bastimga qara, boq,
Qiziqqon olovman naq.
Shu sababdan doimo
Hamrohim hayajon, zavq.

Anvar Obidjon

 Ko'chiring. Topishmoq she'rga yana qanday sarlavha qo'yish mumkin?

168- mashq. Tinish belgilariga e'tibor berib, suhbatni o'qing.

Bir kuni Ra'no buvisi bilan suhbatlashdi.

- Boychechak qayerda o'sadi?
- Huv o'sha qir-adirlarda o'sadi.

Tepalik etagida boychechak uxlab yotibdi.

— U qachon uygʻonadi?

— ...Bahor kelganda eng birinchi boʻlib boychechak uygʻonadi!

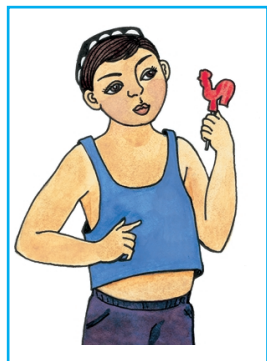
Aziz Abdurazzoqdan

■ Gap oxiriga nima uchun nuqta, soʻroq belgisi yoki undov belgisi qoʻyilgan?

■ Raʼnoning buvisi aytgan gaplarni koʻchiring.

169-mashq. Oxiriga soʻroq va undov belgisi qoʻyilgan gaplarni koʻchiring. Gaplar oxiriga tinish belgilarining qoʻyilish sababini tushuntiring.

Qasos

(Hazil sheʼr)

Qalaysan, babaq xoʻroz?
Qoʻlga tushding,
Qanday soz!
Uyqum buzib har safar,

Qichqirarding har sahar.
Quvsam, tutqich bermasding,
Hech gapimga kirmasding.
Berolmaysan endi pand,
Seni yeyman, xo‘rozqand!

Anvar Obidjon

170- mashq. «O‘qish kitobi»dagi «Olma» hikoyasidan so‘roq gaplarni topib ko‘chiring.

171- mashq. Gaplar oxiriga nima uchun so‘roq belgisi qo‘yilgan?

1. Siz ona tili darsida nimalarni o‘rgandingiz?
2. Ona tilidan uyga qanday vazifa berildi?
3. Uy vazifasini o‘zingiz bajarasizmi?

Savollarga javob yozing. Yozgan gaplaringizning oxiriga qaysi tinish belgisini qo‘ydingiz? Nima uchun?

172- mashq. Topishmoqning javobini ayting. Topishmoq nechta gapdan tuzilgan?

Maydoni tekis, oppoq,
Urug'i qora munchoq.
Qo'l bilan ekiladi,
Ko'z bilan teriladi.

● Ko'chiring. **Qanday?** so'rog'iga javob bo'ladigan so'zlarning tagiga chizing.

173- mashq. Ohang yordamida gaplarning chegarasini aniqlang.

Men Saidjon bilan qishloqqa bordim
Qishloq shahardan salqin ekan Quyosh
issig'ini daraxtlar sezdirmaydi Biz anhor-
da cho'mildik

● Gaplarning oxiriga tegishli tinish belgisini qo'yib ko'chiring.

174- mashq. Tengdoshingiz kim haqida hikoya qilib berdi?

Mening bobomni bilasizmi? Mening bobom — cho‘pon. Bobomning qirda qo‘ylari ko‘p. Bobom doim otda yuradi. Bobom uloqda hech kimni oldiga tushirmaydi.

Hakim Nazirdan

Ko‘chiring. Gaplar oxiriga so‘roq belgisi va nuqta nima uchun qo‘yilgan?

175- mashq. Ibn Sino bilan otasining gapini topib ko‘chiring.

Ibn Sino

Bir kuni otasi Ibn Sinodan so‘rabdi:
— Bolam, katta bo‘lganingizda kim bo‘lasiz?

Ibn Sino shunday javob beribdi:
— Men tabib bo‘laman. Sizni, onamni, hamma odamlarni davolayman.

«Asotir va rivoyatlar»dan

🟡 Ko‘chirgan gaplaringiz oxiriga qanday tinish belgilari qo‘yilgan? Nima uchun?

176- mashq. «Mening orzum» mavzusida to‘rtta gap tuzib yozing.

177- mashq. Har bir qatordagi so‘zlardan gap tuzing.

Yashil, ko‘kardi, o‘tlar
Daraxt, yozdi, barg
ochildi, Qizil, gullar
sayradi, Bulbullar, sho‘x

🟡 Gaplarning oxiriga qanday tinish belgisi qo‘ydingiz? Nima uchun?

178- mashq. Matn nechta gapdan tuzilgan? Gaplar oxiriga nima uchun so‘roq belgisi yoki nuqta qo‘yilgan?

Maktub tashuvchi kabutar haqida eshitganmisiz?

Ular bir yurtidan ikkinchi yurtga xat tashiydi.

■ Ko‘chiring. **Maktub** va **xat** so‘zlari qanday ma‘noni bildiradi?

179-mashq. Matn nechta gapdan tuzilgan?

— Yo‘ldosh bobo, nega bo‘rini hamma yomon deydi? Uning hech yaxshi ishi yo‘qmi?

— Bir kuni cho‘l-u biyobonda qolib ketib, suv qidira boshladik. Uzoqda bir jonivor yer kovlayotganini ko‘rdik. U bo‘ri ekan. Biz bo‘rining sahroda suv bor joyni bilishiga guvoh bo‘ldik.

Z. Ibrohimovadan

■ Gaplarning oxiriga nima uchun so‘roq yoki nuqta qo‘yilgan?

Savollarga og‘zaki javob bering:

1. Nutq deganda nimani tushunasiz?
2. Nutq nimalardan tuziladi?

3. Gapning birinchi soʻzi qanday harf bilan boshlanadi?
4. Gaplarning oxiriga qaysi tinish belgilari qoʻyiladi? Nima uchun?

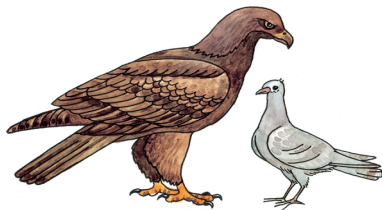

180-mashq. Sheʼrni ifodali oʻqing.
Sheʼr nima haqida yozilgan?

Yaxshi soʻz

Uchrashib qoldi
Burgut va kaptar.
Biri-biridan
Hol-ahvol soʻrar:

– Nima gap togʻda?
– Tinchlik togʻlarda!
– Nima gap bogʻda?
– Tinchlik bogʻlarda!

Dil ravshan tortib,
Chaqnar edi koʻz.
Hammaga yoqar
Tinchlik degan soʻz.

Habib Rahmat

■ Ikkinchi toʻrtlikni koʻchiring. Gaplar oxiriga qaysi tinish belgilari qoʻyilgan? Nima uchun?

181- mashq. Unlilar tagiga bitta, undoshlar tagiga ikkita chiziq chizing.

Orzu

Biz Vatanning yulduzi,
Ertasi — umid ko'zi,
Xizmat qilmoq baxt o'zi.
Tilimizda shu orzu,
Dilimizda shu orzu.

Habib Rahmat

182- mashq. Harflar birikmasi qatnashgan so'zlarni toping.

Ilmning cheki yo'q. Qancha ko'p o'qisangiz, bilimingiz shuncha oshadi. Odam ilm bilan yuksaklikka ko'tariladi.

183- mashq. Nuqtalar o'rniga **x** va **h** harflaridan mosini qo'yib, so'zlarni bo'g'inlarga bo'lib yozing.

.ovli, .ona, .olva, ya.malak, .arf,
.irmon, me.mon, xonta.ta, me.ribon.

● Yozganlaringizni lugʻatdan tekshiring.

184- mashq. Ajratilgan soʻzlarga soʻ-
roq bering. Ular nimani bildiriyapti?

Oyogʻi yoʻq-ku, lekin
Pastga qarab **chopadi**.
Bogʻ-rogʻlar-u sahrolar
Undan hayot topadi.
Agar chiqmasa **quyosh**,
Xafa boʻlib **toʻkar yosh**.

185- mashq. Gaplarni oʻqing.

Bolalar bilan hayvonot bogʻiga bordik.
U yerda choʻl va sahrolarda, togʻ va
oʻrmonlarda yashaydigan hayvonlarni
koʻrdik.

● Shaxs, narsa va harakat nomini bildir-
gan soʻzlarning tagiga tegishlicha chizing.

186- mashq. O'qing.

Non

Kishilar qadim zamonlardan buyon nonni e'zozlaydilar. Uni oltinga, quyoshga qiyoslaydilar. Nonni tejaydilar. Non — hammamizning rizq-ro'zimiz.

Kimlar?, nima?, nimalar?, nima qiladilar? so'roqlariga javob bo'lgan so'zlarning tagiga chizing.

187- mashq. Ko'chiring.

Tulki

Tulki — hamma narsaga qiziquvchan hayvon. U hidni tez sezadi. Tulki qishda sichqon ovlaydi.

Tulki bahorda yoki yozning boshida bolalaydi. Bolalari to'rt oylik bo'lganda mustaqil bo'ladi.

Nima qiladi? so'rog'iga javob bo'lgan so'zlarning tagiga chizing.

188- mashq. Ko‘chiring. Gaplarning oxiriga qaysi tinish belgisi qo‘yilgan?

- Kecha-kunduz necha soat,
Qani, ayt-chi, Adolat?
- Topdim-topdim, bilib oldim,
U yigirma to‘rt soat.

Obid Rasul

189- mashq. Matndan nimalarni bilib oldingiz?

— Quchoq-quchoq **lola** teribsizlar. Tog‘ga chiqdinglarmi?

— Ha, tog‘ etagida sariq, qizil lolalarni **terdik**.

— Ilgari **lolalar** bog‘larda, dalalarda ko‘p bo‘lardi. **Odamlar** uzib bitirishdi. Sizlar uzgan lolalar ham kelgusi yil unib chiqmaydi. Uzaversangiz, tog‘dagi lolalar ham **tugaydi**.

O‘tkir Hoshimovdan

■ Matnda nechta gap bor? Ajratib ko'rsatilgan so'zlarga so'roq bering. Ular qanday ma'no bildiriyapti?

190-mashq. She'rni ifodali o'qing.

Birinchi iyun

— Bilag'on deb atashar
Do'stlaring seni, Suyun.
Top-chi, qanday kun o'zi
Deylik, birinchi iyun?

— O'sha kuni ta'tilga
Chiqishadi bolalar.
Farzandlarin hordiqqa
Jo'natadi onalar.

— Aytganlaring-ku to'g'ri,
Bilib ol yana shuni:
Birinchi iyun, jo'ra,
Yozning tug'ilgan kuni.

Abdurahmon Akbar

Lugʻat

A

Abbos
anjir
ayiq

B

baho
bahra
barg
barmoq
bodom
bogʻbon
buzoq

D

davlat
davo
daʻvo
doʻlana
duradgor

E

echki

G

gulbeor
Gulsara

H

hammom
harf
havo
hisob
hissa
holva
hovli
hoʻkiz

J

jahon
jayron

K

karam
karnaygul
kartoshka
kitob

kuchuk
koptok

L

lavlagi

M

mard
mehmon
mehribon
mix
mushuk

N

na'matak
navo

O

odob
oftob
olxo'ri
ozod
oshpaz

P

paxta
piyola
piyoz
pishloq
pichoq

Q

qahraton
qarmoq
qayiq
qaymoq
qishloq
qovoq
qozon
quloq
qo'qongul
qo'zichoq

R

rubob

S

sabzi
saraton
sarimsoq
sigir

sovuq
supurgi
so‘qmoq
sakkiz

T

talaffuz
tarvuz
tovoq
tovuq
tovus
toychoq
tog‘olcha
tub
turp
tuxum
tuz
to‘qqiz
to‘rt

U

ukki
uzum

X

xaroba
xirmon

xola
xona
xontaxta

Y

yaxmalak
yong‘oq

Z

zanjir
zardoli
Zaynab

Sh

shaftoli
shifokor
sholg‘om
shotut

Ch

chinnigul
choynak
cho‘mich

MUNDARIJA

Ona tili	3
----------------	---

Tovushlar va harflar

Tovush va harf	4
Unli tovushlar va harflar	8
Undosh tovushlar va harflar	15
Tutuq (') belgisi	30
Alifbo	32
Bo'g'in	35
So'zlarni bo'g'inlab ko'chirish	39

So'z

So'zning ma'nosi	45
Shaxs va narsaning nomini bildirgan so'zlar..	49
Kishilar ismi va familiyasining bosh harf bilan yozilishi	52
Joy nomlarining bosh harf bilan yozilishi	56
Hayvon nomlarining bosh harf bilan yozilishi	60
Shaxs va narsaning harakatini bildirgan so'zlar	64
Shaxs va narsaning belgisini bildirgan so'zlar	70
Shaxs va narsaning miqdorini va tartibini bildirgan so'zlar.....	76

Nutq. Gap

Og'zaki nutq va yozma nutq	85
Gap	88
O'quv yili oxiridagi takrorlash	103
Lug'at.....	108

G' – 27 **G'afforova T.** va boshq.

Ona tili: 1- sinf uchun darslik /Muall. T. G'afforova, E. Shodmonov, X. G'ulomova. — T.: «Sharq», 2013. — 112 b.

I. 1, 2. Muallifdosh.

ISBN 978-9943-00-959-2

UO'K 811.512.133 (075.2)
KBK 81.2.O'z-922

O'quv nashri

Tal'at G'AFFOROVA,

Ergash SHODMONOV,

Xolida G'ULOMOVA

ONA TILI

Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 1- sinfi uchun darslik

«Sharq» nashriyot-matbaa aksiyadorlik
kompaniyasi Bosh tahririyati
Toshkent – 2013

Muharrir *Nigora O'rolova*
Badiiy muharrir *Tolib Qanoatov*
Rassom *Gulchehra Shoabdurahimova*
Texnik muharrir *Lina Xijova*
Kompyuterda sahifalovchi *Lidiya Soy*
Musahhihlar: *Ma'mura Ziyamuhamedova, Sharofat Xurramova*

Original-maket «Sharq» NMAK Bosh tahririyatida tayyorlandi.

Nashr litsenziyasi AI № 201, 28.08.2011

Tayyor fayldan bosishga ruxsat etildi 14.03.2013.

Bichimi 70x90 ¹/₁₆. «Pragmatic» garniturası. Kegli 19 shponli. Ofset bosma.
Shartli bosma tabog'i 8,19. Nashriyot-hisob tabog'i 6,5. Adadi 448279 nusxa.
Buyurtma 13-140.

O'zbekiston matbuot va axborot agentligi
«O'zbekiston» nashriyot-matbaa ijodiy uyida chop etildi.
Toshkent, 100129. Navoiy ko'chasi, 30-uy.

Telefon: (371) 244-87-55, 244-87-20
Faks: (371) 244-37-81, 244-38-10.
e-mail: uzbekistan@iptd-uzbekistan.uz
www.iptd-uzbekistan.uz